

KUTATÁS KÖZBEN

FELVÉTELI VIZSGÁK A SZERKEZETVÁLTÓ ISKOLÁKBAN

A 90-es évek közepére a magyar oktatási rendszerben az a paradox helyzet állt elő, hogy miközben a felsőoktatási intézmények egyre szélesebbre nyitják kapuiukat és egyre kevésbé szigorúan válogatnak a jelentkezők között, a középfokú oktatásba belépőknek, egyre nehezebb felvételi szűrőkön kell átjutniuk. A 14 éven aluli „felvételizők” számának fokozatos gyarapításához jelentősen hozzájárulnak az ún. szerkezetváltó iskolák. 1994-ig a Művelődésügyi Minisztérium nyilvántartása alapján 176 iskola kapott engedélyt arra, hogy a négy osztályos hagyományos képzési formától eltérő szerkezetben folytasson gimnáziumi képzést. Ez azt jelenti, hogy az 1989-től megindult gimnáziumi szerkezetváltás eredményeként immár az összes gimnáziumok 40%-a tért át valamilyen mértékben új szerkezetű oktatásra, az iskoláknak a fele 8 osztályos, a fele pedig 6 osztályos gimnáziumi képzést vezetett be.

Az Oktatáskutató Intézetben az OTKA támogatásával empirikus szociológiai eszközökkel kísérreljük meg feltárni, hogy milyen tanulságok vonhatók le a szerkezetváltó iskolák eddigi működéséből.[†] A kutatást többféle módszer felhasználásával (iskolaigazgatók, önkormányzati vezetők, szülők megkérdezésével) folytatjuk. Az alábbiakban a szerkezetváltó iskolák felvételi szelekciójáról számolunk be azoknak a kérdőíveknek a feldolgozása alapján, amelyeket 1993-ban az iskolák igazgatóival készítettünk. A 176 iskola igazgatója közül 70-en (40%) válaszoltak a kérdéseinkre. A vizsgált iskolák közül 46% nyolc osztályos és 54% hat osztályos gimnáziumi osztályokat indított. A különböző szerkezetű osztályok népszerűségéről az a különbség informálhat bennünket, amely az iskolákba jelentkezők és felvettek között mutatkozik. Ez az arány az egyes képzési modellek terjedésével figyelemre méltó eltéréseket mutat.

I. TÁBLA

A felvettek aránya a jelentkezők %-ában

Tanév	8 osztályos		6 osztályos	
	Az iskolák száma	A felvettek aránya	Az iskolák száma	A felvettek aránya
1989/90	2	46	1	53
1990/91	5	36	1	61
1991/92	15	33	6	42
1992/93	21	47	21	42
1993/94	25	46	31	55

A fenti táblázatból egyrészt jól látható, hogy a 8 osztályos gimnáziumok korábban indultak, mint a 6 osztályosok, másrésztől az is kiderül, hogy bár a szerkezetváltó iskolák gyarapodásával egyre növekszik a felvettek aránya, a 8 osztályos gimnáziumok mindig erőteljesebb

[†] A kutatásban *Fehérvári Anikó* és *Tóti Éva* vettek részt.

ben szelektáltak, vagyis a jelentkezőknek rendszerint kisebb hányadát vették fel, mint a 6 osztályosok. A felvételi szelekció szigorúsága azonban nemcsak a képzési modelltől függ, hanem az iskolák egyéb jellemzőitől is. Adatainkból világosan látszik, hogy a szerkezetváltó osztályokba való bejutás esélye például nem független attól, hogy hol működik az iskola. Miután a nagyobb településeken általában nagyobb az igény az ilyen oktatási formák iránt, lényegesen kisebb a jelentkezők esélye a bejutásra, és úgy látszik, hogy minél kisebb településen működik a szerkezetváltó iskola, annál könnyebben felveszik a jelentkezőket. Legalább ilyen mértékben meghatározza a jelentkezők bejutási esélyeit az iskola presztízse is. (Saját iskolájukat az igazgatók sorolták be az általunk előre megadott presztízsz-kategóriákba.)

II. TÁBLA

A felvettek aránya településtípusonként, a jelentkezők %-ában

Tanév	Budapest	Megyeszékhely	Nagyváros	Kisváros	Község	Összesen
1989/90	10	0	0	53	83	49
1990/91	20	0	20	55	81	40
1991/92	11	33	38	46	80	35
1992/93	20	35	46	61	70	44
1993/94	31	36	49	70	58	51

III. TÁBLA

A felvettek aránya az iskolák presztízse, szerint a jelentkezők %-ában

Tanév	Alacsony	Közepes	Magas	Országos híré	Összesen
1989/90	0	53	0	46	49
1990/91	61	16	49	50	40
1991/92	44	43	35	28	35
1992/93	100	60	40	28	44
1993/94	100	68	44	37	51

Az adatok azt mutatják, hogy míg egy alacsony presztízszű iskola szerkezetváltó osztályába gyakorlatilag mindenki bejut aki jelentkezik, az országos híré iskolák szerkezetváltó osztályaiba átlagosan csak alig több mint a jelentkezők egyharmadának sikerül bejutnia. Vagyis manapság már nem elég a népszerűségéhez pusztán az új szerkezeti modell beindítása, ha valóban válogatni szeretne az iskola a jelentkezők között, az átlagnál nagyobb presztízsrre is szert kell tennie.

Ezek után nézzük, hogy az iskolák milyen módszerekkel próbálnak szelektálni a jelentkezők között. Egy-egy iskola természetesen többféle eljárást is alkalmaz. Legtöbbször az írásbeli felvételi (91,4%) fordul elő, a további sorrend: szóbeli felvételi (55,7%); általános iskolai eredmény figyelembe vétele (44,3%); pszichológiai teszt (27,1%); felvételi beszélgetés (18,6%). Az adatokból az látszik, hogy az iskolák közül majdnem mindegyik rendez írásbeli felvételt, és az iskolák közel fele emellett szóbeli felvétellel ill. a korábbi általános iskolai eredmények alapján is megszüri a jelentkezőket. Pszichológiai tesztet és felvételi beszélgetést már lényegesen kevesebb iskola vesz igénybe. Minél több a jelentkező egy-egy szerkezetváltó osztályba, annál gyakoribb, hogy az írásbeli mellett szóbeli felvételi vizsgát is rendeznek. A népszerűbbnek számító Budapesti és a megyeszékhelyi ill. nagyvárosi iskolák háromnegyed része rendez szóbeli felvételi vizsgát, míg a kisvárosi és a községi iskoláknak csak az egy harmada alkalmaz ilyen eljárásokat. A szerkezetváltó iskolák igazgatói általában elégedettek a felvételi eredményeivel. Ha megnézzük pl. hogy milyen általános iskolai átlageredményekkel jutnak túl a felvételi szűrőn a gyerekek, akkor indokoltnak látszik az elégedettségük.

IV. TÁBLA

A felvettek általános iskolai tanulmányi átlaga szerkezeti modellek szerint

Tanév	8 osztályos	6 osztályos	Összes
1989/90	4,5	0	4,5
1990/91	4,6	0	4,6
1991/92	4,7	4,7	4,7
1992/93	4,7	4,6	4,6
1993/94	4,7	4,4	4,5

A tanulmányi átlagokat nézve egyrésztől nyilvánvaló, hogy a szerkezetváltó osztályokba gyakorlatilag csak a jeles és kitűnő tanulók kerülhetnek be. Másrészt az is szembevetendő, hogy a 8 osztályos iskolák szelekciós eljárásai szigorúbbak, itt lényegében évek óta magas szinten tartják a bejutók tanulmányi eredményeit, míg a 6 osztályosok engedékenyebbek bizonyulnak, itt évente csökken egy-két tizeddel a bejutók átlagos tanulmányi szintje. A felvett gyerekek tanulmányi eredménye azonban nemcsak a szerkezeti modellhez igazodik, de az iskolák településtípusához is. A fővárosi szerkezetváltó osztályokba az 1993/94-es tanévben átlagosan 4,7-es tanulmányi eredménnyel lehetett bejutni, míg egy-egy kisvárosi iskola szerkezetváltó osztályába átlagosan 4,5-es, egy-egy községi iskola ugyanilyen osztályába pedig 4,3-es átlag is elegendő volt. Ugyanígy szerepet játszik a felvételi szelekciónál az iskolák presztízse is. Míg az alacsonyabb presztízssű iskolákba a 4,4-es átlag is elegendő volt a bejutáshoz, az országos hírű iskolák új szerkezetű osztályaiba 4,7-es átlaggal kerültek be a gyerekek. Vagyis kétségtelen, hogy az új szerkezetű osztályok felvételi szelekciójának nagy a jelentősége az iskolák tanulóinak összetételét illetően, de az iskolák korábban elért, ill. egyéb tényezőktől függő népszerűsége sem elhanyagolható. Valószínűleg arról van szó, hogy míg az alacsonyabb presztízssű, kisvárosi, falusi iskoláknak a szerkezetváltó osztályok indításával sikerül némiképpen javítani a felvett gyerekek tanulmányi eredményein, a magasabb presztízssű nagyvárosi iskolák a szerkezetváltó osztályok számára rendezett felvételikén ugyanúgy válogathatnak a jó tanulók közül, mint ahogy azt egyébként is megszokták. Mindemellett a szerkezetváltó iskolákat jellemző szigorú szelekciós eljárások általában nem bizonyulnak hiábavalónak. A szerkezetváltó iskolák felvételi szelekciója ugyan csak a képességeket és a tanulmányi teljesítményt méri, mégis kimutathatóan kedvez bizonyos gyerekcsoportoknak. A felvételi szelekció eredményeként pl. mind a hat mind a nyolc osztályos gimnáziumok esetében növekszik a helyben lakó gyerekek aránya a tanulók között. Míg az iskolák normál tanulói között 63% a helyben lakók aránya, a szerkezetváltó osztályok tanulói között 73%. Még jelentősebben növekszik az új szerkezetű osztályokon belül a fiúk aránya. Míg a normál osztályokba járók között 38%, a szerkezetváltó osztályok tanulói között 54% a fiú.

Amikor azt kérdeztük az iskolák igazgatóitól, hogy miben különböznek az új szerkezetű osztályokba járó gyerekek az iskola többi tanulójától, mindössze 7%-uk mondta azt, hogy semmiben. A legtöbben többféle szempontból is kedvezőbbnek látják az új szerkezetű osztályok összetételét.

A legtöbb igazgató azért elégedett a felvételi szelekcióval, mert az új szerkezetű osztályokba a tanulásra jobban motivált (érdeklődőbb, ambíciózusabb) és ezért az iskolában jobb teljesítményt nyújtó gyerekeket sikerült kiválogatni. Azt is megkérdeztük az igazgatóktól, hogy mi a különbség a szerkezetváltó osztályokba bekerült gyerekek családjai és az iskola normál osztályaiba járó gyerekek családjai között. Erre a kérdésünkre mindössze az igazgatók 20%-a válaszolta azt, hogy nincs különbség, az igazgatók nagyobbik része többféle eltérést is tapasztalt.

V. TÁBLA

Miben különböznek az új szerkezetű osztályok tanulói a többi gyerektől?

	N	Az összes iskola %-ában
Érdeklődőbbek	56	80,0
Ambiciózusabbak	42	60,0
Jobb teljesítményűek	40	57,1
Jobb képességűek	39	55,7
Jobb tanulmányi eredményűek	36	51,4
Szorgalmasabbak	25	35,7
Jobb magatartásúak	8	11,4

VI. TÁBLA

A családok közötti különbségek

	N	Az összes iskola %-ában
Jobban érdeklődnek a gyerekeik iránt	44	62,9
Szorosabb kapcsolatot tartanak az iskolával	44	62,9
Ambiciózusabbak	35	50,0
Kiegyensúlyozottabbak a családok	23	32,9
Kritikusabbak az iskolával szemben	18	25,7
Tájékozottabbak a szülők	14	20,0
Jobb anyagi körülmények között élnek	11	15,7
Aktívabbak az iskola ügyeiben	10	14,3
Több anyagi hozzájárulás várható tőlük	8	11,4
Több az értelmiségi szülő	7	10,0
Több társadalmi munkát vállalnak	7	10,0
Több a vállalkozó szülő	4	5,7

Figyelemre méltó, hogy a különbségek megjelölésénél az igazgatók közül sokkal kevesebben említettek a családok társadalmi réteghelyzetére vagy az anyagiakra vonatkozó eltéréseket (az iskolák nagy része nem is rendelkezik erre vonatkozó adatokkal), sokkal inkább a pedagógusok számára jobban érzékelhető magatartásbeli, viszonyulásbeli különbségekre figyeltek fel. Mindenesetre a szülőkről és a gyerekekről adott jellemzésekből kiolvasható, hogy a szerkezetváltó osztályokba járó gyerekek mögött többnyire olyan családok állnak, amelyek számára fontosabb az iskoláztatás, ill. iskolai sikeresség, mint a szülőknek általában, és ezt a szemléletet sikerült gyerekeikkel is elfogadtatni. Miután az ilyen szülői magatartás elsősorban az értelmiségi és középosztálybeli szülőket jellemzi, joggal feltételezhetjük, hogy amennyiben a 6 és 8 osztályos gimnáziumi osztályokba járó gyerekeknek az átlagosnál jobb minőségű ingyenes, állami oktatási szolgáltatásban van részük, ezt az előnyt jelenleg elsősorban az egyébként is az átlagosnál kedvezőbb helyzetben élő családok gyerekei élvezik.

Liskó Ilona

NEMZETISÉGI NYELVSZAKON TANULÓK KÉRDŐÍVES FELMÉRÉSE

A nemzetiségi nyelv oktatásával foglalkozó intézmények körének behatárolása meglehetősen nagy nehézségekbe ütközik, következésképpen az ezeken az egyetemeken, főiskolákon tanuló hallgatókról is csak hozzávetőleges statisztikai kimutatók lelhetők fel. A hallgatók megkér-